

Föreningen för Västgötalitteratur

Meddelande

År 2014

NR 4

2014-12-12

Erik Waller - en västgötsk storsamlare

Läkaren, med. och fil. hedersdoktor, Erik Waller (1875-1955) tillhör de internationellt stora svenska boksamlarna. Med kunskap och gott omdöme byggde han upp världens främsta samling av medicinsk litteratur. I samlingen, som omfattade över 20.000 titlar, fanns även 150 inkunablar. Detta innebar att det mesta som var skrivet inom medicinen och som kunde förvärfvas intill runt 1900 fanns i lidköpingsläkares hyllor. Flera av de absolut sällsyntaste trycken fanns även i flera exemplar. Hela denna mäktiga samling fanns en gång

inrymd i läkarvillan vid Lidköpings lasarett.

Den största delen av samlingen donerades till Uppsala universitetsbibliotek. Likaså försålles hit även den stora autograf- och manuskriptsamlingen liksom samlingen av medicinska mynt och medaljer. Se vidare artikel på s 17.

Porträttet är utfört av Eduard Bischoff och tillhör Uppsala universitets samlingar.

Föreningen för Västgötalitteratur
Box 325, 532 24 Skara • Tfn 0511-165 40
Plusgiro 59 24 33-7 • Bankgiro 663-2574
Epost: sven-olof.ask@tele2.se
www.vastgotalitteratur.nu

Ordförande: Johnny Hagberg, Järpås. 0510-910 16
jarpas.pastorat@svenskakyrkan.se

Vice ordf.: Gerd Ljungqvist-Persson, Od. 0513-600 29
info@creadiem.se

Sekr. Annicka Berggren, Söne. 0510-53 10 01
annicka.berggren@gotene.se

Skattnästare: Sven-Olof Ask, Skara. 0511-165 40
sven-olof.ask@tele2.se

Anne Andersson, Vårgårda, 0322-624713
anne.andersson@telia.com

Tore Hartung, Mariestad. 0501-187 42
tore.hartung@comhem.se

Ritwa Herjulfsson, Göteborg. 0762-11 40 31
ritwa@herjulfsson.se

Niklas Krantz, Göteborg. 031-44 04 53
b2_gods@hotmail.com

Hans Menzing, Skara. 0511-126 43
hans.menzing@telia.com

Christina Ström, Skarstad. 0512-205 19
vatteljuset@telia.com

Clary Winberg, Trollhättan. 0520-748 19
clary.winberg@vgregion.se

Årsavgift 2015: Enskilda medlemmar 100 kr,
Äkta makar/sambor/institutioner 125 kr.

Meddelandet utkommer i februari, juni, augusti och
december. Författare ansvarar för innehållet i egna artiklar.

Ansv. utgivare: Johnny Hagberg

Musiken på Heden

Som första stad i landet, vid sekelskiftet 1900 – i en tid av tillväxt och framtidsoptimism, visar Göteborg upp resultatet av ett mycket kraftfullt kulturellt engagemang. På den gamla Exercisheden uppförs ett nytt stort konserthus med plats för 1.294 åhörare och en stor symfoniorkester med 40 musiker. Konserthuset invigs 1905 men brinner olycksaligt ned drygt 20 år senare. Boken "Musiken på Heden" återger en betydelsefull kulturgärning, såväl om konserthusets tillkomst, från idé till genomförande, om Orkesterföreningen och konserthusets verksamhet. Likafullt om musikerna och musiken såväl som om publiken. Vilken musik spelades, vem gick på konserterna? Allt i ljuset av samtidshistoria, väl illustrerat med fotografier och historiskt material.

Författare: Martin Fritz, Jan Ling.
Utgiven av Warne Förlag, 2014, 184 sidor

Vi hälsar följande medlemmar välkomna till föreningen:

Stig Aronsson, Kinna
Lennart Gunnergård, Lerdala
Janis Holmgren, Lindome
Kenny Jonsson, Uppsala
Teol. kand. Gert Lindell, Stockholm
Jonas J. Magnusson, Hägersten
Ingela Mossberg, Karlstad
Marie-Louise Nilsson, Bua
Sven Skoglund, Tun
Margareta Svahn, Uppsala
Håkan Wadenbro, Upphärad
Bertil Wiman, Uppsala
Västgöta Gille, Karlstad

Fria rum för samtalets själ

Den bästa delen av Göteborgs universitet ligger i Partille. Med vackrast tänkbara utsikt över sjön Aspen är Jonsereds Herrgård den perfekta mötesplatsen för avspända samtal kring allvarliga ting, skrev journalisten Gert Gelotte i en krönika i GP efter ett seminarium på Jonsered.

Herrgården har fungerat som ett kulturcentrum i universitetets regi i tio år och detta har bland annat resulterat i ett litet vacker häfte som beskriver gårdens historia men än mer dess nuvarande verksam som intellektuell mötesplats i Göteborg. Ordet konferenscentrum är bannlyst, fast det är förstås lite åt det hållet.

Häftet bygger mycket på Håkan Bergs härliga bilder, och inte utan skäl. Riksantikvarieämbetet har utsett Jonsered till kulturmiljö av riksintresse. Men herrgården är fylld av kultur med stor bredd, det ser programchefen Anders Franck (tidigare vice ordförande i Västgötalitteratur) till, berättar Lis Hellström Svenningsson i sin text.

Kanske kan man säga att det produceras Västgötalitteratur här också. En mängd seminarierapporter kompletteras med böcker och filmer, främst om Jonseredsbygden förr och nu.

Så förr eller senare får jag kanske falla för längtan när Jonsered skymtar på andra sidan Aspen sett från fönstret på Göteborgståget och försöka ta mig dit

Hans Menzing

Fria rum för samtalets själ. 10 år på Jonsereds Herrgård.
Text: Lis Hellström Svenningsson. Foto: Håkan Berg. Utgivare:
Göteborgs Universitet. 52 sidor.

Antikvariat Tranan

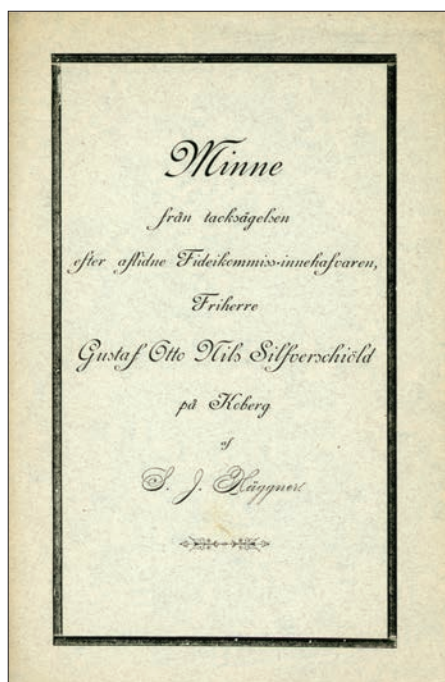
Trumpetvägen 8, 514 32 Tranemo
Tel. 0325-768 46

En intressant antikvariatsräkning

Nils Silfverschiöld enligt teckning av von Dardel.

Den 31 mars 1892 avled friherre Nils Silfverschiöld till Koberg i Stockholm. Han var då endast 28 år gammal. Under de sista sju åren av sin levnad hade han ihopbragt en av Sveriges största privata boksamlingar av äldre litteratur. Intresset rörde äldre svenska böcker, raritetstryck och utländska skrifter som rör vårt land. De senare var så kallade relationsskrifter och då inte minst skrifter som rörde Sveriges krig under stormaktstiden och en stor samling ettbladstryck belysande det trettioåriga krigets historia. Vid hans död omfattade biblioteket cirka 12.000 band och 30.000 broschyrer. De mycket vackra bibliotekshyllorna i massiv ek som än idag finns på slottet var färdiga strax före hans död.

I Lagmansereds kyrka hölls den 3 april tacksägelse och till detta tillfälle trycktes också en skrift som var författad av dåvarande pastorn i församlingen S. J. Häggner: *Minne från tacksägelsen efter aflidne Fideikommiss-innehafvaren Friherre Gustaf Otto Nils Silfverschiöld på Koberg*. Skriften omfattar 4 sidor. (Häggner blev komminister i Lagmansered 1876 och avled 1906.)

Bibliotekarien på Koberg, Alfred Victorin, som kommit till slottet 1887 som assistent för ordnandet av de väldiga samlingarna, publicerade i *Svenska autografsällskapets tidskrift*, del 2, nr. 4, dec. 1892, en dödsruna över Silfverschiöld. Här berättar han insiktsfullt om den unge baronens samlariver. Han avslutar med att berätta om Silfverschiölds sista tid:

Ännu under aftynandets sista långa veckor var intresset för hans kära böcker oförminskadt. Den, som skrifver detta, stod vid hans bädd några dagar före hans död; med förlorad talförmåga och med slocknande blick gjorde han medelst tecken begripligt, att han önskade en sällsynt bok bestäld.

Vad kan det då ha varit som han under de sista veckorna av sitt liv beställde?

Fol. 367		Stockholm den 19 April 1892	
Herr Friherre N. Silfverschiölds Sterbhus			
		KLEMMINGS ANTIQVARIAT	
		No 6, Nalmtorgsgatan No 6.	
		Debet.	
Jan 1	An Saldo från 1891		804.12
23	Auktionskostn. enligt räkning		38.35
30			6.05
Febr 4	1 Händ. "Gylfes dotter"		3
	1 Catalogue Hammer		75
	1 Enchiridion, La legende		1
5	1 Correspondance de Montalambert, 3 tomes		5
	1 " " " " " 2 tomes		14.50
8	1 Rylander, Berättelse		1
9	1 Josephus, Antiquitates		1.25
10	1 Enchiridion		3.50
	1 Martin, Andevard		50
11	1 Carl XII historia i kort begrep		2
	1 Pastorius, Teutischer Florus		4.50
	1 Samling, andliga sånger		75
15	1 Björkblada, Diktur		1.50
	1 Den lustige måltidsapparaten		35
	1 Dent, Ande omvändelsens öppning		2
	1 Hornius, Orbis politicus		5
	1 Schottus, Synonymia		5
15	Auktionskostn. enligt räkning		1.35
	1 Frick, Speculationes philologice		3
	1 Köppen, Relation		2
	1 Lundblad, Karl X Gustaf		1.50
	1 Giesendorf, De historis ad Brach		1.50
	1 Munnichs, Violina europæica		3.50
	1 Thom, Anteckningar under en resa		2.50
	1 Trillett, Kalender 1834-40		3.50
	1 Trübner, King Oscar		2
	1 Whitlocke, Journal 2 vols		10
17	1 Voltair, Charles XII		2
	1 Wellstedt, Hypnotismen		1
			Tot. 998.42

I framlidne Biblioteksrådets Nils Sandberg samling av extrakt och fotokopior av Kobergiana fann jag följande kopia av en räkning från Klemmings Antiquariat till Friherre N. Silfverschiölds Sterbhus. Den visar att den 29 februari 1892 inropades på bokauktion genom antikariatets försorg någon eller några böcker för 1,30. Den 26 februari inköptes 12 stycken visor för 1,44.

Under 1892 köpte Silfverschiöld från Klemmings antikariat en mängd böcker. Dyraste inköpet var de Hammerska bokkatalogerna som kostade 75 kronor vilket var en ganska hög summa vid denna tid. 10 februari inköptes *Enchiridion* eller *then svenska psalm-boken samt andra wanligha handböcker...* förbättrad och förmerat aff Petro Joh. Rudbeckio. Västerås 1627. Denna bok

1892			<i>Tipt</i>	998	98
Febr	17	Ans 1 Guineas Historie des conquêtes	3	50	
"	"	" 1 Remarque d'un seigneur polonois	3	—	
"	"	" 1 Beckman, Annarkningar	1	50	
"	"	" Auktionsinops enligt räkning	16	30	
"	19	" 1 Handbok för gudstjänsten	1	—	
"	"	" 1 Fideräkning under Carl XI	1	—	
"	"	" 1 Walberg, Gustaf I	—	50	
"	22	" 1 Funckel, Geografi 2de upplagan	2	50	
"	"	" 1 Berättelse om Stängeslöy (1733)	1	50	
"	"	" 12 st. vikor	1	44	
"	26	" Auktionsinops enligt räkning	1	50	
"	29	" Per Kontant	500	—	96
"	6	" — " —	300	—	800
Mars	8	" — " —	Wroner	231	96

*Granskad och befunnen riktig
av Alfons Victorin*

*Betalat
Klemmings Antiquariat
Stockholm den 1 Jun 1892*

har i biblioteket katalognummer 231. Pehr Thams *Anteckningar under en resa...* inköptes den 15 februari och *Whitelockes Journal* i 2 delar vid samma tillfälle. Dessa smakprov samt ett flertal andra böcker lämnade Stockholm på sin färd ner till Koberg. Antikvariatsräkningen är granskad av Alfred Vicktorin och godkänd. Om det nu är några av de böcker som återfinns i denna lista från Klemmings Antiquariat som åsyftas i Vicktorins ovan citerade uttalande vet vi inte. Men ett vet vi och det är att Nils Silfverschiöld var en samlare in i det sista.

Johnny Hagberg

Bert Moberg

Antikvariat

Alltid minst 20.000 böcker i affär och lager.

Sökservice av böcker.

**Köper böcker, större boksamlingar
samt gamla svenska bykort.**

Korrekt värdering

Österlånggatan 21, Borås • Tel 033-13 02 50

Öppet: månd-fred 13-18

Den kloke gossen i Tun botade sjuka och såg in i framtiden

Silvii skola i Tun

Människan har alltid drabbats av sjukdomar och därför också hittat på botemedel mot dem. Då har använts antingen mediciner eller magi, ofta i olycklig blandning. Medicinhistorien är ett av de mest fascinerande men också mest otäcka områdena i mänsklighetens historia och den bjuder ofta på fascinerande läsning.

Att bli sjuk bara för 200 år sedan var sannerligen inte avundsvärt. Man kunde söka bot hos en klok gubbe eller gå till en läkare. Någon större skillnad i ordinationer och behandlingar fanns inte, det skulle i så fall vara att den examinerade läkaren undvek magiska besvärjelser och inte trodde på övernaturliga botemedel.

En klok gubbe ansåg att tandvärk kunde botas med det vattnen som samlades en torsdagskväll i gravstenars håligheter, att lunginflammation kunde kureras med pulvriserade gäddtänder, att malda, nyfödda svalungar hjälpte mot gulsot och att dagmaskolja hjälpte mot malaria. Oljan framställdes genom att dagmaskar långsamt fick ruttna i en flaska, sedan skulle denna vedervärdiga medicin drickas i spetsglas. Ett annat läkemedel, mot aptitlöshet, var att strö ett tjockt lager löss på smörgås och sedan mumsa i sig den. Då kom matlusten hux flux tillbaka.

Den kloke gossen från Tun

När den elvaårige gossen Lars Johansson från Fyrunga 1771 skrevs in i Silvii skola i Tun var det i akt ock mening att hans sällsynta begåvning skulle tas till vara och vidareutvecklas. Lars, som var född i ett soldattorp under Bjertorp, hade nämligen tidigt fått namn om sig att vara en klok gosse. Han kunde bota sjukdomar och skåda in i framtiden. Denna sin kraft hade han enligt flera vittnen fått genom att han vid fem års ålder sett en vit orm krypa ur sitt skinn. Då Lars tog i skinnen och sedan berörde sina läppar med handen, skulle han ha erhållit sina märkliga kunskaper. Han utnyttjade sin klokskap på det sättet att han vid tio års ålder öppnade praktik och han fick genast många patienter. Hans rykte nådde ända till Göteborg och en rådman där tog honom i sitt beskydd. Detta hade sannolikt ett visst värde, när landshövdingen i Skaraborg ville syna den kloke gossen i sömmarna. Konungens befallningshavande höll nämligen ett vakande öga på kloka gubbar och gummor; trolldom och vidskepelse kunde straffas hårt.

Vid förhöret med Lars i Mariestad framkom dock inget straffbart, men pojken ringa ålder lög honom i fatet, han ansågs tydligen ännu inte fullärd. Han rekommenderades skolutbildning och det är därför han sätts i Silvii skola, sannolikt på rådmannens bekostnad.. Men därefter är Lars försvunnen och ingen vet vart han tog vägen. Brist på kloka gubbar blev det ändå inte.

Kloka gubbar och läkare

Gjorde då kloka gubbar och gummor någon nytta? Jodå, en del sunt förnuft hade de nog och t ex sårskador, benbrott och tandutdragningar kunde man med viss framgång låta dem sköta. En del av deras örtmediciner kan också ha innehållit vitaminer, men kvacksalvarnas största nytta låg nog på det psykologiska planet, det kunde vara värdefullt att ha en, om inte precis vad vi kallar läkekunnig, så i alla fall sjukdomsuvan människa inom räckhåll. Allmogen hade heller inget val; 1746 fanns det en provinsialläkare i Sverige, han fanns visserligen i Mariestad, men räckte naturligtvis inte ens till för att täcka efterfrågan på läkare i Skaraborg.

Att sitta i väntrummet hos en klok gubbe kan inte ha varit särskilt angenämt, man visste inte vad för medicin eller behandling man skulle råka ut för; man hade dock alltid skäl att frukta det värsta. Men att besöka en universitetsutbildad läkare, det måste väl ha varit en helt annan sak? Ja, det är inte helt säkert, ger man sig till att skärsåda en 1700 – talsläkares behandlingsmetoder och recept blir man bestört. Man upptäcker stora likheter mellan den kloke gubben och läkaren, från bägges mottagningsrum kom fräna dunster av åderlåtet blod och stinkande mediciner.

Vätskebalansen

Vad hade då en läkare för uppfattning om sjukdomars orsaker och behandling? Jo, man var helt övertygad om att en människas hälsa berodde på att rätt balans råder mellan de olika kroppsvätskorna; dessa var det röda blodet, den gula gallan, den svarta gallan och det vita slemmet i huvudet. Detta var antika föreställningar och sjukdom ansågs bero på att någon vätska ökat eller minskat. En läkares hela skicklighet inriktades därför på att återställa denna vätskebalans. Det är därför som åderlåtning blir något av en universalmedicin, men också behandlingar med kräkmedel, lavemang, svettkurer och laxermedel kunde göra så att patienten åter blev vid sunda vätskor, som vi säger än i dag.

Läran om kroppsvätskorna är en av de största bovarna i läkekonstens historia och det vill inte säga lite. En 1700 – talsläkares diagnos kan inte ha varit annat än grova gissningar och hans ordinationer slumpartade, verkningslösa och ofta livsfarliga. Möjligen kunde tro på de ordinerade medicinerna göra underverk; patienterna måste i så fall vara utrustade med en osedvanlig stark tro.

Darelii Sockenapothek

Bläddrar man i en läkarbok från 1700 – talet är det ofta ganska förskräckliga behandlingsmetoder man finner; J A Darelius receptsamling från 1760 utgör inget undantag. Den kom ut under namnet Sockenapothek och syftet var gott. Tidens läkarbrist gjorde det svårt för de flesta att komma under läkarbehandling och därför kom någon på att man kunde ge klockare och läskunniga bönder en liten handledning i läkekonst för att de skulle kunna hjälpa sina medmänniskor att bota olika krämpor. Assessorn vid Collegium Medicum, den gamle västgöten och skaradjäknen J A Darelius, fick i uppdrag att skriva en sådan bok och den blev en succé, den kom ut i många upplagor och översattes t o m till tyska. Billiga botemedel och enkla huskurer anbefalles, men naturligtvis dyker den olycksaliga vätskefilosofin upp här också. Balans skall åstadkommas med laxering, åderlåtning, svettning och kräkning. Ordinationerna ansågs säkert av dåtidens läkare för moderna och effektiva.

Vad föreslår då en assessor vid Collegium Medicum mot t ex en vanlig förkylning? Jo, först bör en svettkur åstadkommen med kamfer prövas, sedan är det dags för en kraftig laxering och som slutkläm rekommenderas åderlåtning. Hostade patienten kunde en hostmedicin gjord på rölleka, nässlor, körvel och vallmoknappar försökas och förekom värk kunde en deg bestående av fläderbärsmos, spindelväv och huggormsfett läggas på det onda stället. De här behandlingarna och recepten verkar ju inte direkt hälsofarliga; om de hade åsyftad verkan är en helt annan sak. Otrevligare ordinationer fanns naturligtvis; mot ryggsnitt anbefalles vit hundlort i varmt öl, gässkit, helst färsk vit, hjälpte mot gulsot och hade man lunginflammation fanns ett osvikligt medel; man drack flädersaft blandad med ölostvassla och häst- eller fårlort. De här recepten verkar misstänkt lika dem som kloka gubbar skrev ut, enda skillnaden torde vara att gubbarna inte visste något om vätskefilosofin och den kunde de nog klara sig förutan.

Framstegen

De som i dag talar om sjukvården kris, landstingens snålhet, operationsköer och brist på sjukvårdspersonal borde nog vid minsta eftertanke vara tacksamma över att slippa komma i kontakt med läkare och mediciner från svunna tider. Numera är tack och lov recept med huggormsfett och hundlort, med dagmaskolja och midsommardagg, med blodiglar och besvärjelser bortrensade och vi har i stället penicillin och cortison, röntgen och narkos, magnetkamera och tithålskirurgi. Inom sjukvården har utvecklingen faktiskt gått framåt.

Tore Hartung

Silvermadonnan i Röhsska museets samlingar

Foto: Mikael Lammgård, Röhsska museet

På Röhsska museet, i Falk Simons donerade silversamling från 1934, finns ett objekt som utmärker sig lite extra, en madonnastatyett i senbarock från tidigt 1700-tal. Madonnan med barn är tillverkad av drivet och ciselerat silver av en okänd fransk mästare i Paris och utförd under Charles Cordiers kontrollörstid. Silvermadonnan anses vara ett av Falk Simonsamlingens absolut främsta konstverk. Modelleringen är mästerligt utförd och får en särskild kraft genom ljusets spel på silvrets glänsande yta. Jungfru Marias anletsdrag, kroppshållning och dräktens drapering är oerhört kraftfulla. Med sitt sorgsna småleende och med den högra armens värdiga gest erinrar denna barockens madonna om sitt på en gång jordiska och himmelska uppdrag. Förebilden till silvermadonnan kan ha varit en betydligt större komposition i trä eller sten, kanske utförd av någon av den franska senbarockens stora skulptörer.

Ritwa Herjulfsson

Kung Inges gravsten å Hångers forna kyrkogård

Kung Inges grav i Suecia Antiqua

Vid södra ändan af Hornborgasjön (Vestra Gudhems härad i Vestergötland) ligger på en utskjutande udde ett gammalt hemman som bär namnet Hofgården, skrifver Borås Tidning. Nu mera är det lagdt under St. Bjurums gods men ända till början av 1870-talet egdes det af bönder. Enligt folksägen skall gamle kung Inge här haft sin hofhållning de tider han idkade jagt å den närbelägna Ekornavallen, som den tiden påstås hafva varit bevuxen med grof skog. Han skall äfven hafva avlidit på nämnda gård.

Några bösshåll från Hofgården ligger Hångers gamla kyrkogård, där konung Inge först lär ha blifvit begravnen och varest hans grafsten ännu finnes kvar. (som bekant blef hans stoft sedermera fördt till Varnhems klosterkyrka, där det har sin plats i ett av grafkoren.) Kyrkogården, nu mera till hälften uppodlad och utlagd till åker, ligger ute på ett större gärde, inhägnad av en stenmur. Ej ens en gångstig leder till den forna tempelgården.

På denna kyrkogård och i dess västra del, ej långt från den forna inkörspporten, ligger konung Inges grafsten, som har formen av ett kistlock med ett uthugget svärd i midten. Dess ursprungliga läge har varit på annat ställe af kyrkogården, nu betecknat af en liten kulle men på 1830-talet blef den af dåvarande egaren till St. Bjurum flyttad till sin nuvarande plats. Två sten kors, hvilka haft sin plats vid hvardera ändan grafven, blefvo vid samma tillfälle bortförda, sönderslagna och använda till någon stenmur. Själva gravstenen räddades emellertid från att dela stenkorsens öde, som det påstås därigenom, att oxarne, som voro spända för slipen, tröttnade och ej förmådde släpa den längre.

En annan sten, af något olika form, men till samma storlek, ligger i östra delen af kyrkogården, men om hvem som hvilar därunder har traditionen intet att förtälja. Äfven denna sten synes ha blifvit rubbad ur sitt ursprungliga läge.

1888-09-24 Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning

Intresserad av Exlibris?

Varför inte bli medlem i
Svenska Exlibrisföreningen?
Medlemskap för 2015 kostar 225 kronor
Plusgiro 33 45 82-4

Hade Gunnar Wennerberg tuberkulos?

Gunnar Wennerbergs staty i Uppsala

Om Svensktoppen funnits i slutet av 1800-talet så hade säkert flera av Gunnar Wennerbergs Gluntar återfunnits där. Wennerberg var född i Lidköping, studerade i Skara och kom sedan till Uppsala. Där blev han uppmärksam, inte för sina studieresultat utan för sin musikalitet och sitt sätt att vara. Han umgicks i konstnärliga och musikintresserade kretsar där humor och livsglädje var ständigt närvarande. Ofta besökte man stadens krogar, där tidens dryck, punsch, flödade. Wennerberg kom snart att bli uppburan medlem i ett studentkoteri kallat Juvenalerna, som ägnade sig åt sång och musik och var inriktade på att roa sig själva och strunta i omvärlden. Det var för Juvenalerna som Wennerberg skrev Gluntarna och de spreds snabbt till Stockholm och övriga Sverige.

Huvudpersoner i de trettio duetterna är Magistern och hans yngre vän Glunten. Glunt betyder ungefär pojke. De båda vännerna sjunger dramatiskt om glädjeämnen och missöden de råkat ut för i studentlivet. Magisterns stämma, baryton, sjöngs av Wennerberg och Gluntens basstämma exekverades av hans kamrat Otto Beronius. Ackompanjatör på piano var Eugène von Stedingk som även skickligt bidrog till pianostämmans utformning.

Gluntarne ger en romantiserad bild av studentlivet på 1850-talet och är i dag, av naturliga skäl mest levande i Uppsala. Där omhuldas de av studenter och det finns t o m en Gluntakademi.

I den återfinns professor emeritus Adam Taube, som är ättling till Wennerberg och han har nyligen gett ut två häften med musik och ord till Gluntarne. Taube är skicklig klassisk gitarrist och har transkriberat pianostämman till gitarr. Det är naturligtvis en kulturgärning. Det är det också att han i häftena tecknat personporträtt, skildrat miljöer och återgivit berättelser från Wennerbergs Uppsalatid.

Taube återger en skräna enligt vilken Wennerberg far skulle städslat en gammal knekt för att göra sonens militärtjänst. Sådant var tillåtet. Ny forskning tar dock död på den historien. I stället har forskare hittat ett läkarintyg som intygar att Gunnar Wennerberg led av en bröstsjukdom med blodspottning som följd och därför frikallades. Sannolikt var det lungsot, idag kallad TBC, han drabbats av. Det kan förklara Gunnars excentriska vanor, han låg till sängs i veckor, enligt egen utsago för tentamensläsning. I verkligheten kan det ha varit sjukdom som gjorde att han var i behov av sängläge. Historien om knekten var påhittad för att dölja den skamstämpel som drabbade lungsotssjuka. Uppsalas uppburna salongslejon ville inte att man berättade om hans sjukdom; han skulle då stämplas som kronvrak.

Wennerberg dog ju inte i unga år, i stället tror läkare att hans

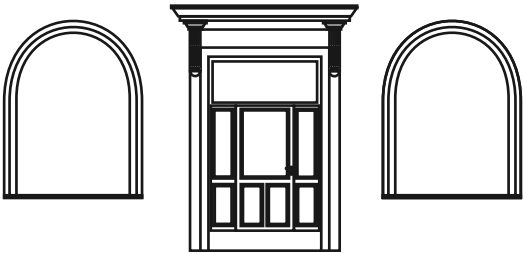
sjukdom läkte ut eller att sjukdomshärden kapslades in och återkom först när åldern tog ut sin rätt. Han dog ju 1901, 84 år, gammal på Läckö Kungsgård.

Adam Taube har skrivit två intressanta häften om den Gunnar Wennerberg som i ett halvt sekel hade en huvudroll i svenskt kulturliv och också var både statsråd och landshövding. Hans duetter om Magistern och Glunten gjorde honom känd över hela Sverige och de var populära i närmare etthundra år och översattes till flera språk. I dag anser många att de är hopplöst otidsenliga och endast har lokalhistoriskt, uppsaliensiskt intresse. Detta går kanske att ändra på. Det tror i alla fall några kulturella eldsjälur i Lidköping som håller på att bilda ett Wennerbergs-sällskap. Det är bara att önska dem lycka till. Gunnar Wennerberg, född i Lidköping och avliden på Kållandsö, var ju en av 1800-talets kulturpersonligheter. Hans minne är väl värt att bevara, inte bara i Uppsala.

Tore Hartung

Böcker: Adam Taube: Musiken och Texterna till 22 av Gunnar Wennerbergs Gluntarne med gitarrackompanjemang av Adam Taube. Två häften. Studenthistoriska sällskapet i Uppsala 2014.

MATS REHNSTRÖM
Rara böcker, bibliografi & handskrifter

ANMÄL DIG FÖR ANTIKVARIATETS
NYHETSBREV

- De skickas till abonnenterna via E-POST
- Nyhetsbrevet distribueras i PDF-FORMAT
- De utkommer med en till två veckors mellanrum.

ANMÄLAN GÖRS ANTINGEN VIA E-POST:
rehnstroem@svaf.se

ELLER VIA FORMULÄRET PÅ VÅR HEMSIDA:
www.matsrehnstroem.se

**God Jul och Gott Nytt År
tillönskas alla medlemmar i
Föreningen
för
Västgötalitteratur**

Tankar från bögda

Håkan Hanssons tankar kan numera även höras på DC.

Västgötskan, detta vackra språk, lever farligt, men det finns fortfarande några tappra som kämpar för det. Leif Brunnegård i Asklanda hör till dem. I sexton år har han kåserat om bygden på bygdens språk i Alingsås Tidningen. Det har också blivit två böcker Tankar från bögda å Fler Tankar från bögda, och massor av kåserande besök. Nu finns han dessutom på CD.

Nu skall sägas att Leif förståndigt nog håller sig till en enkel västgötska, det språk som ofta talades för hundra år sedan skulle de flesta inte förstå. Men även nu behövs en röst för att få de konstigt stavade orden att låta rätt. Det gör det när Leif berättar, historierna blir levande.

Dessutom krånglar han inte till det. Han berättar inför mikrofonen precis som han gör vid kåserande besök, och det handlar mest om livet på landet. Inte minst förr och ofta ur barns perspektiv. Barn på den tiden alla pratade västgötska och kunde omöjligt förstå vilket föremål fröken var ute efter när hon ville ha ett ord som började med y. Och när hon visade bilden på en yxa så kom förstås svaret direkt: Ena ök. Fast inte kunde barna begripa hur fröken kunde svara öx med y.

Barns kommentarer är ju oftast roliga, och extra roligt blir det förstås när barnbarnet tyckte att det var fint med alla vågor i det gamla ansiktet. Vågor låter mycket finare än rynkor.

Så fortsätter det i cirka 50 minuter, underfundigt, roligt och jordnära. På en lättbegriplig västgötska. Och undrar ni varför kåsören kallar sig Håkan Hansson så beror det på att han inte ville skämma ut familjen och släkten. Och eftersom pappa hette Håkan så är det ju helt rätt.

Hans Menzing

Tankar från bögda. Skrevet å berättat utå kåsören Håkan Hansson. CD. Längd cirka 50 minuter. Inspelning: PEDE Video, Vårgårda. Kan beställas från Leif Brunnegård, Asklanda Ekehagen, Vårgårda. leif.brunnegard@tele2.se

Altona i Västergötland

Norra Kyrketorps gamla kyrka.

Namnet Altona träffade jag på för första gången 1947. Jag var med i en grupp idealistiska studenter som skulle delta i återuppbyggnadsarbetet i Europa. Vi skulle arbeta i Holland och tog oss dit med tåg via Hamburg. Där såg vi inte bara de sönderbombade husen och de tiggande barnen utmed banval-len utan fascinerades också av de ovanliga tyska dubbelnamnen, Hamburg-Harburg, Hamburg-Altona och allt vad de hette. Allt var nytt när det inte fanns teve och man hela kriget levt isolerad innanför Sverigesgränser.

Nyligen fick jag veta att det också fanns ett Altona i Västergötland, närmare bestämt i Norra Kyrketorps socken. En bekant som för övrigt fyllde 98 i somras berättade en dag i förbigående att hans morfar varit lärare vid skolan i Altona. Namnet lät inte särskilt västgötskt.

Jag bestämde mig för att försöka ta reda på orsaken och började med att slå upp i standardverket Ortnamnen i Skaraborgs län. Där fanns det inte. Vad kunde orsaken vara? Det klarnade först när jag tagit mig tillbaka till Hamburg-Altona.

Först något om Hamburg. Det blev från medeltiden och framåt en allt mera betydande handelsstad. Från 1500-talet blev det en självstyrande fri- och riksstad. Grannarna blev givetvis avundsjuka och försökte få del av de rikedomar som strömmade in.

En av dem var den danska kungen. Från slutet av medeltiden var de danska kungarna också hertigar av Holstein, som gränsade till Hamburg. För att konkurrera med Hamburg grundade danskarna en ny stad Altona. Den låg på Elbes norra strand, bara några kilometer från Hamburg. Altona var danskt och självstyrande. Staden växte snabbt och blev med tiden den största staden i det danska väldet, näst Köpenhamn. Det blev den viktigaste danska hamnen för nordsjöfarten.

Under förra hälften av 1800-talet blomstrade skandinavismen i alla de nordiska länderna. Det hölls högstämmda tal om Nordens enhet. Men när det 1864 blev krig där Danmark anfölls av både Preussen och Österrike fick Danmark inte något militärt stöd från den övriga Norden. Det fanns svenska frivilliga, både soldater och diakonissor för att vårda de sårade. Men utgången var given. Det danska väldet förlorade sina mer eller mindre tysktalande delar, däribland Holstein med Altona.

Skandinavismen i de övriga nordiska länderna tog sig nu uttryck i medkänsla med det besegrade Danmark. Ett uttryck för detta var att man gav olika företeelser namn, som associerade till Danmark och det danska.

Ett sådant fall var den nyinrättade skolan i Norra Kyrketorp. Den generation som gav skolan namnet Altona torde ha omfattat både prästen, patronen och andra upplysta vänner av Nordens enhet. De gjorde det som en påminnelse för alla tider om vad det danska väldet just förlorat.

Bengt Stolt

Minnen och händelser

Curt Tubins artiklar i Västgötajul 1957–1999

Curt Tubin var under många år en trogen besökare vid Föreningen för Västgötalitteraturs bokauktioner. Många dråpliga kommentarer fälldes i lokalen och Curt Tubin var aldrig svaret skyldigt när någon bok gick honom förbi. Han var född 1917 och avled 2002. Hans stora boksamling har försålts genom föreningens auktioner. Nu presenteras en del av Curts intressanta liv i bokform.

Det är Förbundet Tankelänken som tillsammans med Erik Tubin valt att publicera artiklar Curt Tubin skrivit i tidningen Västgötajul mellan åren 1957 – 1999. Denna tidning låg honom varmt om hjärtat och han var under många år styrelseledamot och distributör.

Som inledningen till artiklarna bifogas den intressanta beskrivning och minnesteckning som dåvarande styrelseledamoten, Karl-Erik Eklann (1921–2013), skrev i Västgötajul 2003, året efter Curt Tubins död.

I möjligaste mån har ingen redigering eller förändring av artiklarnas innehåll skett. Det är av stort värde att skrivarens egna ord och uttryck återges så nära ursprunget som möjligt. Enstaka stavfel har rättats och mindre korrigeringar i texterna har utförts. Även bildmaterialet är från de ursprungliga artiklarna i Västgötajul vilket innebär att bildkvaliteten inte är den bästa.

Curt Tubin var en intresserad och kunnig person. Hans sam-larvurm gav honom stor kunskap och erfarenheter som han gärna delade med sig av. Han var en god berättare. Naturen och fågellivet präglade honom starkt. Så kan innehållet i dessa hans artiklar under 42 år ge oss en bild av honom.

Boken omfattar 220 s. Pris 150 kr.

Störst på Västgötalitteratur, Vätternböcker, Göta Kanal och Folke Dahlberg

Antikvariat Wetter, Göran Midman

Tunnbindaregränd 1 A, 544 30 Hjo

goran.midman@hjomail.se

0503-655895, 072-7414209

www.bokborsen.se

Wennerberg

Läckö kungsgård

Blankt ligger Vänerns vatten
Kvällssolen sjunker röd
ner över skärgårdsgatten
med skimmer av falnat glöd
Vid Läckö kungsgård tändas ljusen,
lyser av vemod i sommarnatt
In i de tysta husen
flämtar en låga matt

I slottet hålls nordiskt gille,
kongress i gemak och sal
Studenter av börd och snille
har samlats i hundratal
De går att den döende skalden hylla,
studentsångens fader, retorisk gigant
vars plats ingen kunnat fylla,
en skönandens adorant

Med toner, med eld och fanor,
med stolta studentbanér,
går skaran av ätt och anor
och högstämnda sångmanér
De defilerar en skald till ära,
landshövding, statsråd, en skönkonstens man
En man som stått kungen nära,
som alltid stått rak och sann

Han nått till Parnassens höjder
i sin eviga ungdoms stad,
till Uppsala-vårens fröjder
och till akademisk grad
Danad och formad vid Vänerns stränder,
där ingen våg är den andra lik,
av rytmer som vågor sänder,
av toner från ekmusik

I de vittraste av salonger,
i juvenalers lag,
han sjungit sina Gluntars sånger
tills nätterna gått mot dag
I röst som var klangfullt fylld av styrka
anades Storvänerns andetag,
en ton från hans faders kyrka,
från Ekens arkipelag

Han sett i sin sanna kyrka
nya idéers salt,
förnyelsens ljus och styrka
inom och över allt
Hans tro funnit balsam för trötta sinnen,
dock inget rum för begravet pund
Och alla stolta minnen
rymt skönhet i varje stund

Den Gamle syns höja handen
till tack för studenters sång,
levande sång av anden
som blommor i stora fång
Han minns att han tonsatt Davids psalmer
och lyfter ett brinnande ljus mot skyn
Anar sin gudstros palmer
vid urstrandens sköna bryn

Arne Appelqvist

Antikvariatet i SKÖVDE

Döbelns Gata 1

Säljer beg.

BÖCKER och SERIETIDNINGAR

Öppet ons-, tors- och fredagar 13.00 – 17.00

Björngatan 17 A · 553 37 Jönköping
Telefon 036-34 04 70 · 036-418 94
Mobil 070-748 83 25

ÖPPETTIDER

Måndag – Fredag 13.00 – 18.00

Lördag 10.00 – 13.00

Andra tider efter överenskommelse

Kinne-Vedum då och nu

Kinne-Vedum har förändrats men kyrkan står som under 900 år. Foto: Hans Menzing

Kinne-Vedums kyrka från tidigt 1100-tal hör till dem som bäst bevarat stämningen från tidig medeltid. Kanske byggdes den av Othelric, som även byggde Skälvums kyrka, och i 900 år har den varit ett självklart centrum i kyrkbyn.

Så den nya boken Kinne-Vedum – då och nu startar förstås med kyrkan som står där stadigt efter renovering som gjort den än äldre. Annars satsar denna grupp, oftast äldre, hembygdsvänner mest på en bygd i förvandling. Mycket kretsar kring deras egen tid, det är ju under den som den stora förvandlingen skett från en bondebygd sjudande av liv.

Skolorna borta

Nu är skolor och affärer borta, liksom det mesta av småbruk. Snart försvinner väl namnen från kartorna, bortsett då från kyrkan. Även föreningslivet har problem.

Boken berättar förstås om gårdarna, främst de stora som Kårtorp, men också om industrier som Brännebrona och Höjentorp. Än mer spännande är förstås de många småföretag som fanns och finns, initiativrikedomen är stor.

Profilerna

Men boken stora förtjänst är människorna. Och nu talar jag inte bara om dem som lagt ned massor av möda på boken där inte minst bildmaterialet imponerar. Nej, alla har satt sig ned och börjat minnas profilerna i bygden, och de var många. Kärleksfullt och ärligt lyfts de fram, för som de anspråkslösa skribenterna påpekar, de är komna till mogen ålder och får kanske inte uppleva så mycket av framtiden. Men minnena lever.

Man har utnyttjat en del gamla källor, men det mesta har sammanställts nu. Dessvärre är de mycket blygsamma och man får inte veta mycket om vem som gjort vad.

Hans Menzing

Kinne-Vedum – då och nu. Författare och utgivare en skara hembygdsvänner och entusiaster från bygden. 281 sidor med massor av bilder.

Diana i Varnhem en visa i hela riket

Fabriken blev en visa i hela landet och till och med revykungen Karl Gerhard lär ha sjungit nidvisor:

*Di visste det inte, men di ana
vad som fanns i burkarna från Diana.*

Ungefär så, Karl Gerhard brukade formulera sina visor elegantare, men rimmet är nog rätt.

Diana var en konserverfabrik som påpassligt startades i Varnhem under krigsåren då det var ont om det mesta. Inte minst om kött. Det var alltså inte så svårt att saluföra konserver med skogsfågel och vildand. Det lät ju riktigt lyxigt. Vad kunderna inte visste var att skogsfågeln och vildänderna främst bestod av kråkor, kajor, skator, skogsduvor, måsar och annat som var lätt att fälla.

Skogarna tystare

Det lär ha kommit mängder av försändelser främst från Västkusten innehållande döda fåglar av det märkligaste slag. Även i Billingskogarna blev det märkbart tystare allteftersom massor av fåglar föll offer för skyttar som sålde bytet till Diana. Fabriken skall ha legat i korsningen mellan Broddetorpsvägen och järnvägen – fast den senare är ju borta sedan länge. Lite exotisk var ju redan direktörsparet. Han titulerades löjtnant och påstods ha tjänstgjort i Främlingslegionen, hon var fransyska. Kanske möttes de under hans krigiska äventyr.

Naturligtvis började skvallret gå ganska snart. Kråkfåglar och måsar hör ju inte till de vanliga middagsrätterna, och så småningom blev det polisutredning. Kunderna klagade över att innehållet mest var tranigt utan minsta viltsmak. Dessutom var konserverna dyra. Det visade sig vid noggranna undersökningar att burkarna innehöll mycket lite kött, trots att kråkfåglar ju borde vara billiga. Främst innehöll de en "fransk gelé" tillredd av direktörens franska fru, och innehållande elva sorters kryddor. Nu var även kryddimport förbjudet vid den här tiden så i verkligheten gjordes gelén i en källare i Vara av svenska produkter.

Vileledande

Det blev rentav rättegång och fällande dom så småningom. Marknadsföringen ansågs vileledande, men när är den inte det? Dessutom var en del av de fåglar och djur som konserverades fridlysta vissa tider på året och det handlade även om jaktbrott. Det avslöjades att rader av fåglar sålts under trevliga namn, nötskrikor och sparvar exempelvis, medan mängder av grävlingar bjöd ut som stekt skogsvilt.

Men som sagt, resultatet av rättegången blev ganska magert, och skall sanningen fram så var det säkert inte bara Diana som under dessa år marknadsförde märkliga djur och fåglar som lämpliga middagsstekar.

Rättegången väckte stor uppmärksamhet och fabriken rykte förstördes, så dess tid var snabbt över. Men innan dess glädde den många revymakare och journalister, man hade väl inte så mycket att skratta åt under dessa år.

Hans Menzing

En uggle på två böcker – Erne Mobergs exlibris

Elva år efter Erne Mobergs död öppnade jag en bok, som hade tillhört honom, och se, där på pärmens insida satt ett exlibris, som hade tillhört honom. Fastän vi under många år hade varit både vänner och medarbetare inom Mölndals Hembygdsförening, hade han aldrig nämnt att han hade ett exlibris.

Ett litet exlibris

Den lilla händelsen visar, att man kan lära sig ett och annat av böcker utan att ens behöva bläddra fram texten. Där på pärmens insida satt ett frimärkstort, brunaktigt exlibris, 38 millimeter högt och 30 millimeter brett. Det visade en uggle, som sitter på två tjocka böcker. Under böckerna står "Tillhör Erne Moberg". Ugglan och böckerna är endast 17 millimeter höga.

Vishetens symbol

Bilden är lätt att tolka. Ugglan är vishetens sinnebild, och böckerna visar, att man får kunskaper och vishet ur böckernas värld. Jag hade inte sett Erne Mobergs exlibris förut, men jag hade ofta sett en uggle på en bok, eftersom detta var Mölndals Bokhandels sinnebild eller logotyp.

En flitig bokläsare

Erne Moberg (1926–2003) var litterärt bevandrad och mycket bildad. I en otryckt levnadsteckning skriver han om sin väg in i böckernas värld:

"Jag har alltid varit intresserad av att läsa och blev tidigt intresserad av böcker. Först var det i skolbiblioteket där den läraren, som var ansvarig för biblioteket, om jag inte minns fel tror jag att han hette Hillerström (skall vara Hillström), alltid hjälpte till att föreslå böcker man skulle låna. Sedan hade vi en bekant, som arbetade på Elanders boktryckeri, som låg på Norra Allégatan, nära Järntorget i Göteborg. Genom henne kunde vi köpa böcker som trycktes där. Det var bl.a. indian- och cowboysböcker. Där trycktes också Detektivmagasinet och Novellmagasinet. Dessa innehöll alltid 64 sidor och speciellt Detektivmagasinet slukades så fort man fick tag det. Berättelserna utspelade sig antingen i Oslo, med kriminalpolisen Harald Ask som huvudperson och ofta med Olga Barkova som bov. (Hon hade gröna lågor i ögonen.) Andra berättelser hade Göteborg som centrum, där polishuset låg på Spannmålsgatan och den ledande kriminalaren hette Knut Gribb om jag minns rätt. De här Detektiv- och Novellmagasinen kostade på den tiden 25 öre styck och kom ut en gång i veckan. Elanders tryckte också och gav ut två veckotidningar – 'Tidsfördrif', som hade ett rött omslag och innehöll äventyrsberättelser och bl. a. en tecknad serie om Tarzan och 'En Rolig Halvtimme',

Erne Moberg. (Foto: Leif-K Olsson.)

som hade gult omslag och innehöll skämthistorier och småvitsar samt någon tecknad serie. Båda tidningarna hade korsord på sista sidan av omslaget."

Boken om San Michele

Som så många andra nedtecknare av levnadsminnen har Erne här skrivit alltför mycket om barndomen och alltför litet om mannaåldern, då han läste högst seriös litteratur. Hans exlibris sitter inklistrat i ett exemplar av Axel Munthes kända skrift "Boken om San Michele". Jag minns, att han hade talat om denna bok, som han fann underlig. Munthes skildring av ett samtal mellan författaren själv och en liten tomte fann han med skäl föga förtroendeingivande.

Engelska böcker gjorde honom till Englandsvän

Efter att ha provat på allehanda fick Erne anställning hos Volvo. Han berättar därom: "Den 14 augusti 1947 började jag på Volvo och där blev jag kvar till min pensionering den 30 juni 1991, alltså näst intill 44 år och hade många olika arbetsuppgifter. Jag började som sprutlackerare i detaljmåleriet, gick via kontrollant till kontrollförmän och kontrollingenjör. De första 18 åren arbetade jag på Volvos anläggningar i Lundby, med avbrott i det närmaste ett år – 1962 – när jag arbetade i Skottland och England som kontrollant vid tillverkningen av Volvos sportbil P 1800. De övriga c:a 26 åren arbetade jag på Torslandaverken."

Vad han inte här nämner är, att läsningen gjorde honom intresserad av England. Han lärde sig engelska så bra, att han läste stora mängder engelsk litteratur på originalspråket. Detta är bakgrunden till att han skickades till England 1962. Han var över flera gånger.

Göteborg kallades för "Lilla London" på grund av alla engelsmän och skottar. Än idag finns folk, som åker över till London för att handla exempelvis kläder och böcker. Erne Moberg var en av anglofilerna, och han inriktade sig på engelska pocketböcker.

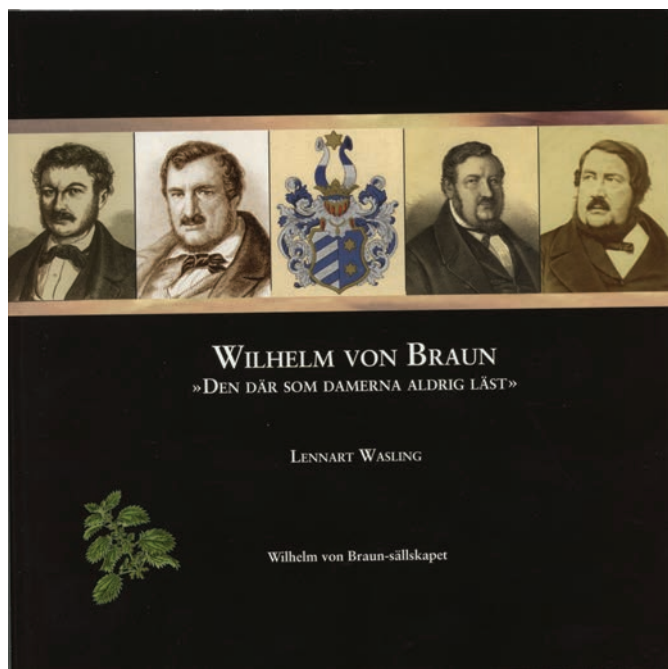
Forskning

Ernes hustru Kerstin släktforskade, tog fram uppgifter om befolkningen i Mölndals kvarnby under senare hälften av 1800-talet och kartlade utvandringen från kvarnbyn under samma tid. Erne tog hand om hennes anteckningar, ordnade dem och skrev ut dem på dator. Erne fick ut mycket av sin läsning, men på detta sätt gav han också åtskilligt tillbaka. Han och hustrun skaffade på detta sätt fram källor till framtida artiklar och böcker.

Lars Gahrn

Populäre W von Braun

”som kvinnor aldrig läst”

Wilhelm von Braun var på 1840-talet Sveriges mest läste författare vars dikter trycktes i många upplagor. För att inte tala om hur flitigt hans dikter sjöngs. Populärast var nog skillingtrycket I låga ryttartorpet vid höga Hunneberg. Om man inte räknar med Mors lilla Olle som bygger på en dikt av Werner von Braun. Förra året fyllde denne orolige, deprimerade, inte så sällan berusade och däremellan rätt ”equivoque” poet 200 år och lite försenat kommer här en hyllningsbok från en av grundarna av Werner von Braunsällskapet, Lennart Wasling. Och utgivare är förstasällskapet som bildades för drygt 20 år sedan i Kölingared där von Braun föddes 1813. På Årås kvarn där finns ett litet museum över skalden, och till hans minne har man tagit fram en punsch. Det skulle han ha uppskattat.

Sönerna officerare

Pappa var överstelöjtnanten Christian von Braun, och alla tre sönerna blev officerare med varierande framgång. Wilhelm avancerade till löjtnant innan han övergick till det civila och försökte livnära sig på att skriva. Tidvis var han mycket framgångsrik, vid andra tillfällen utskäld eftersom han gärna skojade med heliga ting, som kungen och militären. Fast mycket av hans mest populära diktning var alltför oanständig för att tryckas utan bevarades i handskrifter för att tas fram och sjunga i herrsällskap. Boken har därför en underrubrik ”Den där som damerna aldrig läst”.

Men mycket annat läste damerna, inte minst skillingtrycken om bland annat Olof Silfverlood från Hunneberg. Och Alice Tegnérns fortfarande älskade barnvisa om Mors lilla Olle bygger på en dikt av Wilhelm. Flitigt sjungen var också visan om bondeplågaren Pinntorpafrun. Idag är det väl knappast någon som hört talas om henne.

Skitköping

Han var rastlös och hade alltid svårt att anpassa sig. Att han inte trivdes kan man utläsa av de ortnamn han använder. Skara blir Snara efter det djävulstyg pojarna där försökte lära honom. Vänersborg (där han tjänstgjorde i Västgöta-Dals regemente) kallas Jämmersborg. Skitköping är ett annat namn för Lidköping och så vidare. Wilhelm von Braun gick bort redan 1860.

Lennart Wasling har gjort en mycket väl genomarbetad bok där breda utblickar ger en bakgrund till von Brauns värld. I övrigt handlar det mest om hans poesi som citeras flitigt. Även där får man veta bakgrunden till diktens tema, inte sällan får man även originaldikten eftersom von Braun gärna utgick från berömda poeters verk.

Många illustrationer

Han var en mycket skicklig, och tydligen också beläst, poet. Mycket populär men ofta kritiserad. Idag känns väl det romantiska ordflödet lite överväldigande, men det var ju så man skrev då. Och de ekivoka sångerna känns väl rätt oförargliga idag, men var säkert upprörande då.

Boken är försedd med massor av illustrationer. Man får rentav noterna till några av de mest populära visorna. Så nog får denna Kölingareds poetiske son en värdig hyllning.

Hans Menzing

Wilhelm von Braun. ”Den där som damerna aldrig läst”. Författare: Lennart Wasling. Utgivare: Wilhelm von Brauns-sällskapet. 190 sidor med massor av illustrationer.

Antikvariat Asken

25.000 böcker i butik
10.000 böcker på www.bokborsen.se

Stockholmsvägen 30, Mariestad
0501-14373, 0739-446013
Öppet fre 13-18, lör 10-13

Träffsäkra rallarsvingar mot Mariestadspolitiker

Björn Berggren kom 1960 till Mariestad för att bli ingenjör på stadsarkitektkontoret. Han var duktig idrottsman, elitspelare i bordtennis och snart var han engagerad både som spelare och ledare i Leksbergs BTK, där Arne Norlander var drivande kraft. Till klubben värvades skickliga spelare, bland dem Hans Alsér, och Leksberg var under flera år Sveriges bästa bordtennisklubb med många erövrade SM-tecken.

På sjuttioalet var Björn husförsäljare och hade också börjat som agent för många kända idrottsmän, t ex Ralf Edström, Hoa Hoa Dalgren, Frank Andersson och Ronnie Hellström. Han var också mannen bakom det Stjärnlag, sammansatt av idrottsstjärnor och TV-folk, som under många år spelade matcher runt om i Sverige mot lokala kändisar. Som mest drog en sådan match 6000 åskådare. Om denna period i hans liv handlar Björns förra bok, Vad döljer sig bakom stjärnorna? som kom ut för fem år sedan.

I sin nya bok, Glädje och allvar under ett halvt sekel i Mariestad, Vänerns pärla, berättar Berggren mer om sitt liv inom politiken, nöjes- och näringslivet. Han har nämligen gjort stora insatser inom alla dessa områden. Som turistchef och stadens okronade nöjespappa ordnade han bl a karnevaler, mässor, förräningar och drakbåtsrodd. Självklar programledare och arrangör av den underhållning som Mariestadborna bjöds på i Stadsparken under 20 år var naturligtvis Björn; den hette fyndigt nog Sommariestad. Där uppträdde både lokala förmågor och kändisar från TV.

När Mariestad 1982 firade sitt mycket lyckade 400-årsjubileum var Björn Jubileumsgeneral och lade där, tillsammans med duktiga medarbetare, ned ett fantastiskt arbete. Sympatiskt nog tar aldrig Björn åt sig hela äran utan riktar ofta ett stort tack till de som hjälpt honom i hans roll som nöjespappa och underhållare.

Det tyngst vägande och mest intressanta avsnittet i den nya boken är Björns skildringar av den politiska situationen i Mariestad efter 2002. Många i Mariestad hade tröttnat på det politiska kaos som präglade staden. Det hade också Berggren och han bildade därför ett nytt parti, MariestadsPartiet, MaP. Det lyckades i valet få hela tio mandat och kom att bli ett salt i den politiska böld som länge plågat Mariestadsborna. Boken kritiserar de styrande partibossarna och han sparar inte på elakheter och råsopar mot namngivna politiker. Men även på partivänner får han in hårda träffar. Seger på knockout vinner han mot företrädare för (s) och V, även om han erkänner att det även bland dem finns ärliga politiker, om än lätt räknade.

Björn är bitter när han skildrar sin tid inom politiken, men han verkar anstränga sig att vara sanningsenlig och många Mariestadsbor erinrar sig säkert de skandalliknande politiska turerna orsakade av MaP:s framgångar, t ex när nya kommunalråd skulle tillsättas.

Björn Berggren bor numera i Göteborg, men minnet av honom lever i Mariestad, kanske inte i egenskap av politiker, utan som en oförliknelig arrangör av jippon och underhållning.

I slutet av sin bok ger Björn några råd till Mariestad som på grund av Regionens uppkomst mist både landsting, länsstyrelse och landshövding och råkat i bakvatten. Han anser t ex att passagerarbåtar borde gå mellan Vänerhamnarna sommartid, att fler publika arrangemang, gärna för barn borde ordnas och att ett Regionenrunkort skulle gälla under sommartid för turister, som då skulle fylla de tomma skol- och pendelbussarna.

Boken Glädje och allvar är ett stycke lokal nutidshistoria med mycket nostalgi för invånare i hela det gamla Vadsbo härad och den har på så gott som varje sida ett minnesvärt fotografi som ökar läsvärdet.

Författaren har tyvärr haft lite bråttom under sitt skrivande, han har sannolikt strävat efter att få boken färdig innan valet 2014. Denna brådska har menligt påverkat språket, boken vimlar av grammatiska fel, syftningsfel och stavfel. En noggrann korrekturläsning hade varit önskvärd.

Tore Hartung

Böcker: Björn Berggren: **Glädje och allvar under ett halvt sekel i Mariestad, Vänerns pärla**. Mariestad 2014 151 s

Värva en ny medlem – meddela oss namn och adress (skicka en email till sven-olof.ask@tele2.se eller meddela via brev Box 325, 532 24 Skara), så skickar vi ett välkommen till den nye medlemmen.

Som tack får Du därefter kostnadsfritt vår senaste bok!

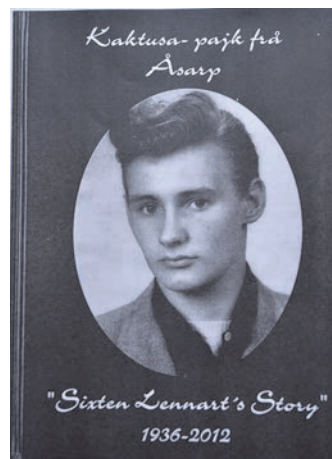
Riddarens Antikhandel
Säljer Köper Värderar Böcker Antikviteter
www.antikvariatriiddaren.se

Mariestadsvägen 2
540 16 TIMMERSDALA
Hemadress: Katorp 4

Mats Bergström
Bokhandlare
kakelmats@telia.com

0706 747574 0511-81248
Öppet: mån-lörd

Kaktusa-pajk frå Åsarp ett tidigt "fotbollsproffs"

Kaktusa-pajk pryder memoarernas omslag.

Pappa var trädgårdsmästare och kallades Kaktus så naturligtvis fick pojken heta Kaktusa-pajk. Han undervisades av Vanta-Lars (ingen favorit) i skolan, handlade hos Sillstryparn och såg elektrikern i arbete, men han kallades förstas Kilowatt. De flesta verkar ha haft öknamn i Åsarp. Det var där Lennart Rylander föddes 1936. Pappa Sixten kom till Broddarp som dikesgravare i arbetslöshetens tider och sågs nog inte som fin nog av mammas familj. Men vad brydde sig mamma Tora om det, hon tog stegen ut och så gick det som det gick.

Fotbollsproffs?

Pappa satsade senare som trädgårdsmästare i Åsarp och sonen Lennart vandrade mest samma väg. Han var mycket intresserad av idrott, främst fotboll, och kanske var han Åsarps första fotbollsproffs. Som 15-åring hamnade han som trädgårdslev i Motala och kom med i laget där. Eftersom han av lönen på 60 kr bara hade 10 kronor kvar när mat och husrum var betalt så var arvodet på 1 krona för varje spelad match ett trevligt tillskott. Nu är han efter ett omväxlande liv bosatt på Bohus-Björkö och har tryckt sina lättsamma memoarer i 25 exemplar för släkten, och framför allt finns där mycket intressant och högst personligt att läsa om Åsarps samhälle på 40- och 50-talen. Många äldre känner säkert igen sig, livet i de små västgötska samhällena var sig nog ganska likt.

Intresserade kan beställa exemplar av boken, som innehåller mängder av svartvita bilder.

Hans Menzing

Kaktusa-pajk frå Åsarp. "Sixten Lennart's Story" 1936 – 2012. Kan beställas från: www.fujidirekt.se. Cirka 25 sidor med massor av bilder.

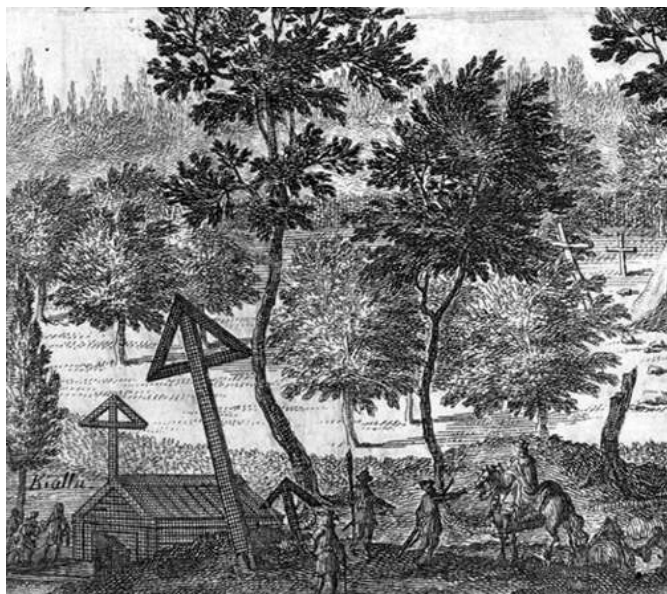
Mimers brunn
Arkeologi Etnologi & Historia i Västra Götaland
Årgång 2 2016 Nummer 1

Vilken succé för vår egen historiska tidning!

Sköp en egen prenumeration på **Mimers brunn - arkeologi etnologi & historia i Västra Götaland**

Helårsprenumeration 250,- (6 nr)
Sätt in pengarna på bankgiro 5117-2286
texta namn och adress. För info:
vatteljuset@telia.com eller tel. 0512/205 19

Vem är Sankta Ingemo i Dala?

Suecia Antiqua

Frågan kommer visa sig inte vara enkel att besvara. Låt oss börja i en annan ände. Det finns platser som människor har hållit för heliga från medeltiden, kanske ännu längre tillbaka, från förkristen tid. En sådan helig plats finns i Dala socken en mil utanför Stenstorp. Man kör ut Hantverksgatan och svänger sedan mot Karlslund. Räknat från Falköping är det 2½ mil och från Skara ca 4 mil. Man tar då väg nr 26, svänger vid Borgunda kyrka och sedan in mot Karlslund. Gården heter fortfarande "Kapellet".

Anledningen därtill är att där ända fram på 1700-talet fanns ett kapell och anledningen därtill är den heliga källa, som man alltså fortfarande kan besöka. Vi vet tack vare avbildningar i Erik Dahlbergs *Suecia Antiqua* och beskrivningar 1671 av Johan Peringskiöld att källan förr skyddades av en byggnad med ett järnkors på taket. I närheten av källan låg Sankta Ingemos lund, som var omgiven av en kullerstensvall. I förkristen tid var det antagligen en offerlund för där finns gravhögar från yngre järnåldern. •Kapellet var helgat åt en kvinna som kallades Ingemo, boende i Borgunda by. Hon har varit dyrkad som en gudinna i sin livstid och sedan, när hon dog, har de som då levde förfärdigat ett kapell nederst här i Dala socken (dokument från 1667 i Skara stifts handlingar).

En stark kvinna

Det vi anar om Sankta Ingemo är att hon var en stark kvinna, uppskattad och berömd. Hade hon undergörande krafter? Kunde hon bota sjukdomar? Det är inte otroligt. Hon visste och kunde sådant som gav hjälp till förtvivlade och maktlösa. Man måste komma ihåg att den medicinska vetenskapens framsteg ligger inom de senaste 100 åren, och att människor förr var beredda att pröva allt som kunde bota eller ge lindring. Precis som vi idag prioriterar hälsan. Hon dyrkades "som en gudinna", sades det. Men påven i Rom helgonförklarade henne inte. Hon förblev ett så kallat lokalt helgon.

Mycket mer vet vi inte om Sankta Ingemo, men vi vet tack vare lektor W. Luth i Skara vad som hände vid den källa som bär hennes namn. Han ville nämligen år 1671 att domkapitlet skulle utreda vad det var för gammal vidskepelse som försigick vid källan i Dala socken. Biskopen Anders Omenius gjorde en visitation 1681 och då berättade folk i bygden enligt protokollet, att källan och lunden länge hade brukats för vidskepelse, mer förr än nu. Folk har kommit, sa man, och efter att ha gått

några varv runt lunden går de till källan. En del dricker vattnet, andra tvättar sig med vattnet och offrar pengar eller annat. Sedan går de tillbaka till lunden och ber vid en stubbe och lägger kläder till de fattiga där.

Att lektor Luth i sitt lutherska nit ville utreda och få slut på "eländet" berodde på att han hört en "ogudaktig" bönevisa sjungas. I förkortad och anpassad version gick den så här: Jag har kommit hit för att söka bot/ Jag dricker det heliga vattnet och tvättar sedan det onda/ Jag faller på knä på Sankta Ingemos plats och hoppas på de heligas nåd/ Jag offrar och hoppas att mina sorger lindras och att min livslust kommer tillbaka.

Platsen var berömd

Vi vet att människor kom långt bortifrån till denna heliga plats, också med sin sjuka boskap. De kom särskilt vid högtider som pingstdagen, midsommarnatten och persmässnatten. Platsen skulle inte nämnts i de nationella bokverken från 1600-talet om inte källan var en av de märkligaste platserna i hela Västergötland. Man kan bestämma sig för att ödelägga en källa och riva byggnader, men man suddar inte ut människors föreställningar och längtan så lätt. I vår tid har man funnit nio mynt på botten, det senaste från 1853. Ändå fram på 1950-talet sägs folk ha kommit för att hämta vatten där.

Om du undrar finner man källan 12 meter västnordväst om det nordvästra hörnet på en tvättstuga vid gården Kapellet, enligt Riksantikvarieämbetet. Källan är stensatt och ca en meter djup. Brunnen täcks av en kalkstenshäll. Källans utlopp är 15 meter österut.

Var hon drottning?

Frågan återstår: vem var Sankta Ingemo. När levde hon och hur? När man inte riktigt vet kan man fantisera. Så har man gjort också med Ingemo, för visst låter hennes namn som "Inges mor" eller, som man sa förr, "Ingamoder". Hon var alltså kanske mor till kung Inge den äldre, han som ligger begravd i Varnhems klosterkyrka (att andra påstår att det är i Vreta klosterkyrka bryr vi oss inte om här). Vi vet om Inge att han var son till Stenkil Ragnvaldsson från Västergötland, som blev kung ca 1060. Men Inges mor, Stenkils drottning, har inget namn i historien. Var det vår Ingemo? Gjordes hon namnlös för att biskopen i Skara inte gillade Stenkils och Ingemos äktenskap. Biskopen skulle menat att deras släktskap var för nära genom tidigare ingiften. Vi vet inte, men om Ingemo var kung Stenkils drottning levde hon i mitten av 1000-talet.

Man säger ibland att "där tron går ut går vidskepelsen in". Vidskepelse och magi har att göra med att vilja beveka Gud och/eller makterna att åstadkomma det som man själv vill. Religiös tro betyder att lita på att den gud man tillber vet och kan bäst. Man lägger sitt liv i hans händer. Jag menar dock att vi inte ska döma forna tiders människor för hårt. På sitt sätt reagerade de med förtvivlan på företeelser som vi idag kan behärska. Tiderna växlar. Våra utmaningar ser annorlunda ut, men prövningar får vi alla möta. Hur tar vi dem idag?

Anders Alberius

FLOBY ANTIKVIARIAT

Öppet : söndagar 13-19 (hela året)

Tfn 0515 40940, 40773

Kinesisk fohund avbildad på Röhsska museets exlibris

Motivet på Röhsska museets exlibris är formgivet av konstnären Göran Boström år 1958. Det föreställer en av museets östasiatiska Fohundar som flankerar museets entré sedan nästan hundra år tillbaka. Idag står det två kopior utanför museet, originalen som är från 1600-talet finns i säkert förvar inne i huset. För snart 100 år sedan, år 1916, invigdes Röhsska museet i Göteborg och samma år visades på tredje våningen kinesiska föremål. Placeringen av de kinesiska föremålen högst upp i museibyggnaden antyder föremålens status. Tanken var att besökaren skulle gå direkt uppför Röhsska museets imponerande trappa och inleda museibesöket med de östasiatiska samlingarna för att sedan röra sig nedåt i byggnaden. Det framgår tydligt av samtidens press att Röhsska museet ville väcka, utbilda och utveckla smaken och skönhetssinnet hos besökaren. De insamlade föremålen sågs som en kunskapsbank, en kraftkälla att hämta inspiration ur och förväntades därigenom höja ambitionsnivån inom svensk formgivning.

Röhsska museets satsning på östasiatiskt konsthantverk var inte någon plötsligt påkommen idé. Intresset för Kina kan dels härledas till det Svenska Ostindiska Kompaniets handel med Kina och senare, på 1800-talets tvivel på det stilhistoriska idealet. Östasiatisk form kom vid slutet av 1800-talet istället att spela en viktig roll som en ny förebild. De kinesiska antika föremålen gav också gav Röhsska museet en kosmopolitisk touch.

Samlandet av kinesiskt porslin i Sverige har en lång och obruten tradition från 1600-talet i och med att direkthandel mellan Europa och Kina öppnats. Det första kinesiska porslinet som nådde svensk mark kom huvudsakligen via Holland. Det köptes av svenska drottningar, Kristina, Hedvig Eleonora och Ulrika Eleonora d.y., som alla ägde samlingar av kinesiskt porslin. Det rådde samlarmani i de högre samhällsskikten. August den Starke, vars vaser långt senare hamnade i Göteborg, påstås ha lidit av *maladie de porcelaine*, det vill säga ett sjukligt begär att samla porslin.

Kinaintresset tilltog när direkthandeln med Kina etablerats 1731 genom Svenska Ostindiska Kompaniet, grundat av skotten Colin Campbell och den unge göteborgaren Niclas Sahlgren. En betydande del av nordiska design- och forminflenser kom från Östasien via Kompaniets hemmahamn, Göteborg. Ostindiska Kompaniet bedrev handel med Kina under nästan 100 år, fördelat

på 132 expeditioner. Under åren 1731–1813 infördes till vårt land stora mängder kinesiskt gods. Omkring 30–40 miljoner kinesiska porslinspjäser beräknas ha hamnat i Sverige. Besättningsmän som deltog i resorna kunde som löneförmån hemföra porslin från Kina.

Under flera hundra år hade kinesiska varor för en europeisk marknad genom Ostindiska Kompaniet nått Sverige vilket skapat ett intresse för Kina. År 1849 höll Carl Fredrik Liljevalch (1796–1870) en uppmärksam utställning i Stockholm, "Tio tusen Chinesiska ting." Syftet med utställningen var förutom att göra reklam för den nya import som Liljevalchs startat, att roa och ge ett klart begrepp om "Chinesernes lefnadssätt". I katalogen presenteras ämnesvis; oljemålningar, antikviteter, broderier, sigiller och stämpelar, tegel, kärl av fin lera och äkta kinesiskt porslin. Under rubrikerna "diverse och diverse produkter" finns till exempel nr 564; "Månskens-gong, som begagnas af älskande under deras månskenspromenader eller rättare månskens-seancer, ty Chineserne vilja ej och deras småfotade damer kunna ej göra långa vandringar, utan i högsta nödfall."

Det gavs ut många handböcker och reseskildringar. Två franska verk av särskild betydelse för den kinaintresserade allmänheten i Europa var *Histoire et Fabrication de la Porcelaine Chinoise* av Stanislas Julien, 1856 och *Histoire de la Porcelaine Chinoise* av Albert Jacquemart & Edmond Le Blant, 1862. I vårt land bidrog göteborgaren, och Gnistans grundare, Wilhelm Berg med skriften *Kinesiskt porslin i Sverige*, 1879. Skriften gavs ut i endast 50 exemplar.

Kinesisk konst och kultur presenterades på industriutställningarna i London 1862 och Paris 1876, 1878 och 1889. I Sverige märks särskilt Karl XV och greve Axel Bielke som båda ägde stora kollektioner av kinesisk keramik. Deras samlingar bildade grunden till Nationalmuseums konsthantverksavdelning 1885. Det skulle emellertid dröja till 1914 innan någon större kinesisk konstutställning öppnades i Sverige. Då arrangerade Nationalmuseum en exposition med inlånade föremål från europeiska samlingar. Utställningen initierades av dåvarande kronprinsen Gustaf VI Adolf (1882–1973). Den ditills största Kinautställningen i Europa gjorde succé. Två år senare öppnade Röhsska museet för allmänheten med en permanent östasiatisk avdelning.

Initiativet till Kinaexpeditionen togs av museets chef Axel Nilsson och finansierades av Caroline Wijk och hennes son, Hjalmar Wijk, och dennes syssling, konstsamlaren Klas Fähræus. Familjen Wijk hade genom Caroline som var född Dickson en lång tradition av att stödja expeditioner och insamlingsresor. Uppdraget att resa till Kina och samla in konstföremål gick till botanisten fil dr Thorild Wulff. Han hade lång erfarenhet av utlandsexpeditioner och ett släkträd fyllt av sjökaptenar och sjömän. Det är inte utan betydelse att insamlingsresan i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning, kallades för "den Wulffska expeditionen till Kina". Vid denna tid var det oerhört statusfyllt för ett museum att ha en expedition knuten till sig.

Thorild Wulff köpte in omkring 3000 föremål från Kina, främst från lokala antikvitethandlare, s.k. curioso-handlare och skeppades till Göteborg. Vid den här tiden omkring 400 antikaffärer enbart i Peking. Objekten delades upp mellan Röhsska museet och Statens Etnografiska museum i Stockholm. I Röhsska museets ägo finns idag 700 föremål från Thorild Wulffs Kinaexpedition. Dessa utgör kärnan av museets Kinasamling. Utställningen är tillfälligt stängd för ombyggnad i samband med museets 100-årsjubileum.

Röhsska museet hade ett uttalat bredare syfte än att väcka förundran för det exotiska. En utbredd uppfattning var att det svenska konsthantverket inte nådde upp till samma klass som

tyskt, franskt och danskt. De östasiatiska samlingarna var tänkta att utgöra en inspirationskälla för svenska formgivare, hantverkare och en bred allmänhet. Museets permanenta utställning av Kinasamlingen 1916, jämte Konstakademins utställning 1914 och Nationalmuseums utställning 1928, kom att få stor betydelse för kunskapsspridningen om kinesisk formgivning och har inspirerat nordiska konstnärer och formgivare under hela 1900-talet.

Röhsska museets medvetna inriktning på Kina har inte bara gjort avtryck i konsthantverksvärlden. Som en följd av museets satsning på östasiatiskt konsthantverk, (naturligtvis var också Göteborgs betydelse för Sveriges direkta kommersiella förbindelser med Kina av vikt) mottog Göteborgs högskola, år 1918, en donation som möjliggjorde inrättandet av en ordinarie lärostol i östasiatiska språk och östasiatisk kultur.

Ritwa Herjulfsson

Ritwa Herjulfsson är forskningssamordnare vid Röhsska museet och bedriver därutöver projektet *Röhsska museets samlingar & historia* som finansieras av Torsten Söderbergs stiftelse.

Det riksdagsvalet skapade stort buller

Borgstenabullret uppstod här i närheten av Borgstena kyrka.

Han valdes till riksdagsman av bönderna i Vedens, Marks och Bollebygd's härader, men han släpptes inte in i riksdagen. Han ansågs nämligen alltför frispråkig, och bönder som sa vad de tyckte kunde förstås inte herrarna tåla bland Rikets ständer.

Så Sven Hofman fick stanna hemma, men bönderna var långt ifrån nöjda. På gästgivaregården i Borgstena utbröt ett förskräckligt buller på kvällen den 12 maj 1766. Det slutade ett halvår senare med att Hofman miste huvudet.

Sven Hofman var en före detta indelt soldat från Torpa socken och han valdes alltså enligt alla regler till riksdagsman. Men han stoppades från att tillträda posten, han var illa sedd av överheten eftersom han bland annat införde Göta hovrätt framträtt som ombud för en åklagad och då rentav klagat på den rådande korruptionen. Och det kunde överheten förstås inte tåla, särskilt som Hofman säkert hade rätt.

Upprorshär

Redan i april greps han för att han hållit olagliga möten, men lyckades rymma och i maj fick han verkligen fart på folket i Borås-trakten. Under sitt besök i Stockholm för att inta sin riksdagsplats hade han fått träffa både kung och kronprins, och hävdade att

Detta stentryck av C. Müller återfinns i "Boråsaden" (andra upplagan 1820) och ingår i *Andra sången*. Inledningen lyder: "På stadens stora torg...". I denna upplaga finns ett flertal teckningar där Sven Hofman framställs på ett lustigt och satiriskt sätt. Boken är skriven av Olof Rudbeck d.y. och utkom i sin första upplaga 1776.

de skulle stödja bönderna om de marscherade mot Stockholm. Och visst var han upprorisk. Hofman talade för återinförande av envalde i Sverige, och detta väckte entusiasm. Kungen var tydligen populärare än stormännen. Upprorshären drog söderut mot Borås och växte till 600 man. Men beväpningen var skral, det lär ha funnits en pistol och den var Hofmans. Inte undra på att skaran döptes till klubbe-hären.

Skräcken växte

Men i Stockholm växte skräcken. Det talades rentav om att begära hjälp av ryska och danska trupper. Men det behövdes inte. Upprorsstämningen lade sig snabbt och många började smita hem så när Älvsborgs regemente hotade flydde även Hofman. Men trots att upproret verkar ha varit helt ofarligt så dömdes Hofman och två andra till döden, Hofman efter att upprepade gånger ha torterats. En av de andra lyckades fly så det var två som avrättades medan många bönder halvt piskades till döds på Borås torg och andra hamnade på fästning.

Föräldralösa

När allt detta var avklarat började man undersöka Hofmans protester och insåg att han på de flesta punkter haft rätt. Ett antal höga tjänstemän dömdes rentav för maktmissbruk, och några år senare beviljades nåd för dem som överlevt.

Men det hjälpte förstås inte de verkligt drabbade, som Hofmans änka, Ingrid Andersdotter, vilken födde parets nionde barn strax efter att fadern dödats. Då var Ingrid knäckt av allt elände och dog snart efterlämnande nio föräldralösa barn. Kanske var det de som allra hårdast drabbades av Borgstenabullret.

Hans Menzing

Erik Wallers samling av medicinshistoriska medaljer

Erik Waller (1875–1955) har gått till historien som en skicklig och legendarisk läkare på Lidköpings lasarett. Han var också en av de främsta boksamlarna under 1900-talet. Född 1875 i Rangelstorp, blev han student i Skara 1894. Efter studier i Uppsala och Stockholm och tjänstgöring vid olika lasarett återvände han till hembygden 1909 för att bli kirurg och senare chefskirurg i Lidköping. Efter sin pensionering flyttade han till Stockholm men återkom till Lidköping 1951 och i denna stad avled han 1955.

Waller blev medicine hedersdoktor i Lund 1936 och filosofie hedersdoktor i Uppsala 1952.

Erik Waller är känd som den store samlaren av medicinsk litteratur. Här var han världsledande. Få kunde mäta sig med honom i att spåra och finansiera bokköp från hela världen. En av hans konkurrenter var den amerikanske kirurgen Harvey Cushing. Denne hade 8.000 nummer i sin katalog medan Waller hade det mångdubbla. Cushing kallade Waller för "alla tiders samlare".

Vid en fråga hur Waller kunde köpa så många fina böcker lär han ha svarat: "Blindtarmar!" Vid denna tid betalade patienterna själv för sin läkarvård!

Hans stora samling är förtecknad i bibliotekarien vid Uppsala universitetsbibliotek Hans Sallanders verk *Biblioteca Walleriana I-II*, 1955. Waller ägde i princip allt som var möjligt att uppbringa fram till 1800 vad gällde medicinsk litteratur. I Sallanders förteckning är 20.428 nummer katalogiserade.

Kärnan i Wallers medicinshistoriska samling utgjordes av några medicinska klassiker, mästarna i medicinens historia; Veselius, Paré och Harvey, de moderna grundläggarna av de tre disciplinerna – anatomin, kirurgin och fysiologin. Nämnas kan

är att Waller donerade 3000 medicinska böcker till Lidköpings lasarett, sin gamla arbetsplats.

Böcker var inte Wallers enda intresse. Han hade en stor autografsamling som idag finns på Uppsala universitetsbiblioteket. Om denna se *Biblis* 48, vintern 2009/10, 18–23. Samlingen förvärvades 1954/55 av biblioteket för en summa av 50.000 kronor (för dessa pengar köpte Waller ytterligare böcker som skänktes till biblioteket!). I samlingen ingick då även manuskriptsamling! Totalt omfattade denna samling 20.000 brev. Möjligen överfördes även vid detta tillfälle Wallers stora medaljsamling med medicinshistoriska motiv till biblioteket.

Detta material är nu digitaliserat och blivit förtecknade i en volym som utgivits av Uppsala universitet *Studia numismatica Upsaliensia* 8 Erik Wallers samling av medicinshistoriska medaljer.

De 735 medaljerna och ett fåtal mynt är förtecknade av Harald Nilsson. I Wallers handskrivna katalog finns inte några uppgifter om varifrån eller när medaljerna förvärvats. Detta blir en olöst gåta. Det är en fröjd för läsaren att studera dessa minnespenningar, medaljer och mynt från hela världen. Och att veta att varje enskild medalj är mödosamt insamlad av en enskild person. Frågan kan lätt ställas: Hur hann han med både den krävande läkartjänsten och samtidigt vara samlare?

Ovanstående bild föreställer tre av samlingens objekt. Den översta avbildar den franske läkaren Louis Hubert Farabeuf (1841–1910), kirurg och verksam för ökad hygien. Den i mitten den fransk-schweiziske teologen Guillaume Farel (1489–1565) och den nedersta avbildar den franske läkaren och specialisten på skullskador, George Marie Félizet (1844–1908).

Johnny Hagberg

NU LJUDER KLOCKSPELET I SKARA DOMKYRKA!

TUSENÅRSGÅVAN

Invigd och välsignad den 29 november 2014

Hela 670.000,- har kommit in och mer är på väg – men än saknas 120.000,-.

Gåvor tas tacksamt emot även fortsättningsvis från företag, föreningar och privatpersoner på bg 5423-3457 (Stiftelsen Skaramissalet)

KLOCKSPELSGRUPPEN

Uppllysningar: Erik Långström, 0708-59 17 66,
Johnny Hagberg, 070-550 00 98

Västgötalitteratur på Facebook

Hittills har 158 personer anslutit sig som "vän" till Västgötalitteraturs Facebooksida.

Du som är med i Facebook – skriv Västgötalitteratur i rutan, så kommer vår facebook sida fram.

Där kan Du följa aktuella händelser i föreningen och även göra egna inlägg om västgötalitteratur. Du kanske vill lyfta fram en ny bok, eller eftersöka en gammal dito.

Västgöta nation i Uppsala 375 år

Västgöta nation i Uppsala spårar sitt ursprung till ett konsistorieprotokoll från 1639, där konsistoriet godkände en ansökan från Västgötarna om ett bidrag på 40 daler åt modern till sin döde kamrat Andreus Andrae. 375 år senare har mycket förändrats vad gäller nationens verksamhet. Nationen, som började som ett sätt att gruppera studenter från samma landskap, har varit förbjuden, obligatorisk och nu frivillig, för studenter från alla landskap.

Nationshuset som ligger precis vid Fyrisån är troligen byggt år 1604. Källarvalven är ännu äldre.

Huset överlevde stadsbranden 1702. Bland tidigare ägare märks fältnarskalken Lennart

Torstensson. Huset har varit i nationens ägo sedan 1825.

Den 25 oktober i år firades 375 års jubileum med högtid och bal på Uppsala slott. Till detta tillfälle hade biskop Åke Bonnier kallats för installation som Hedersledamot. Johnny Hagberg, tillika Hedersledamot, höll introduktionstalet till Bonnier vars tacktal var mycket uppskattat av de närvarande och som här återges.

Högt ärade herrar och damer i olika nationsfunktioner, högt ärade medgäster,

Det hände sig vid den tiden, d v s 1014 att biskop Thurgot sändes till Väst- och Östgötarnas land för att kristna dessa och enligt historikern Adam av Bremen från 1000-talet var detta en framgångshistoria. Nu ska man inte helt sätta sin lit till skribenter men Skara stift som kyrklig organisation fick sitt embryo genom Thurgots närvaro. Sedan kom ytterligare 79 biskopar innan det var dags för den unge gossen från Östermalm i Stockholm att flytta från moders- och faders famnen till lärdomsstaden. Det hände sig vid den tiden att det skulle studeras och den unge gossen hade känt en kallelse till det prästerliga livet vilket i sig var överraskande för den judiske fadern och den av för mycket katolsk tolkning av kristendom vaccinerade modern. Men sagt och gjort. Gossen tog sitt pick och pack och drog till lärdomsstaden. Studentvägen 34 blev adressen och för några ett känt ställe vid namn S:t Ansgar. Där skulle gossen bo i 5 år innan prästvigning vankades. Nu var det dock två problem på vägen. Det ena var att gossen var Stockholmare av födsel och då ohejdad vana. Släkten var Stockholmare sedan 1800-talet och denna tradition pulserade i blodet på den unge mannen. Lärdomsstaden med allt vad den erbjöd kunde ändå inte mäta sig med huvudstadens rika utbud på både vänner och kultur. Ett ännu större problem var att gossen var kär och personen bodde i Stockholm. Nå väl, allt detta skulle väl kunna övervinnas d v s kärleken skulle kunna hälsa på i Uppsala och här fanns ju också Stockholms nation som ändå kunde ge lite Stockholmsluft att andas. Den unge inskrivne studenten som hade flyttat in i det grå studentrummet, registrerat sig på kårexpeditionen och införskaffat lämplig kurslitteratur förstod att nu

Biskop Åke Bonnier

skulle recentiorsmottagning stunda och där infann sig den unge studenten i den brinnande övertygelsen att nationslivet skulle vara något för honom. Medlem hade han ju självklart blivit i Stockholms nation till skillnad från flera andra av studiekollegorna som var medlemmar i Skånelandens kravlösa och geografiskt obefintliga nation (åtminstone var det så då detta utspelade sig). När så ölen var uppdrucken på recentiorsmottagningen och vardagen tog vid insåg studenten att kärleken var starkare än lärdomsstaden och flyttade från densamma till huvudstaden och kom att bo med sin käraste med vilken han sedemera gifte sig och än idag är gift med.

Åren gick och den unge studenten förkovrade sig i än det ena och än det andra och kände sig mot slutet av sin studietid riktigt lärd. Han kunde till exempel fundera djupt över om skribenten Matteus i Nya testamentet hade missuppfattat profeten Sakarja i den Heliga Skrifts första del gällande frågan om hur många åsnor Jesus egentligen använde vid sitt intåg i den Heliga Staden och andra livsviktiga ämnesområden som säkerligen skulle vara av stort intresse för kommande åhörare i kyrkor och kapell.

Det hände sig vid den tiden att det var dags att ta ut examen för att ha bevismaterial för antagande till det sista lärdomsåret innan själva vigningen. Då kom den unge studenten åter till nationen och hämtade ut sitt skuldfrihetsintyg ety i någon skuld till nationen stod han inte vad han visste eftersom han blev bjuden på ölen vid mottagningen ett antal år tidigare och sedan inte varit där.

Så gick det ytterligare ett år och klockorna i Storkyrkan ringde och dånade och den unge studentens liv förändrades ännu en gång efter att ha blivit både make och pappa. Vigningen till prästlivet skedde och en ny tid började och pågick ända tills det hände sig vid den tiden att en röd lampa lyste på domprostens tjänstetelefon i rummet vid Stortorget i huvudstaden och en röst hördes som förändrade allt: "Nu är det dags för biskopsväl i Skara stift – är Du beredd att ställa upp?" Den unge studenten som inte längre var ung och inte heller student utan domprost blev fullständigt överraskad men började höra röster – inte bara från telefonsvararen utan också i huvudet. Rösterna kom från den gamle prosten i Borås och den gamle kyrkoherden i Sunnersberg. Bägge dessa röster kom från det förra sekelskiftet och sa: "Vore

det inte roligt att vara biskop i det stift där vi, dina släktingar på mödernet, har tjänat i så många år och fått betyda mycket för många?” Efter viss förvirring, samtal med hustrun, barn och vän bestämde sig domprosten för att säga JA, fast förvissad om att ingen ville ha honom som biskop i Skara stift. Men si – även en domprost kan ha fel.

Högt ärade alla, det hände sig vid den tiden dvs 2012 att klockorna i domkyrkorna ringde och dånade och den tidigare unge studenten och sedemera åldrade domprosten vigdes till biskop i Uppsaladomen och *togs emot* som Skara stifts 83 biskop i Sveriges äldsta domkyrka. Vilken glädje det var! Vilken glädje det är! Och tänk vilken ära det är att åter få kopplas till nationslivet och vilken ära det är för mig som konverterad Västgöte att få bli hedersledamot i den, enligt min nyvunna övertygelse, *bästa* av alla nationer kopplad till den plats som är både Sveriges vaggga och den svenska kristendomens vaggga. Ansgar i all ära, men han misslyckades – den kristna tron dog ut på Birka. Kanske var det därför som jag aldrig trivdes på S:t Ansgar här i Uppsala. I Varnhem tycks kristendomen ganska omedelbart haft succé – och en hållbar sådan. För mig är det därför en stor glädje att vara biskop där och i hela stiftet. Jag känner mig hemma trots mina 54 år i Stockholm och kanske är det för kristendomens svenska vaggga i Varnhem och för mycket annat som jag kommer att känna mig hemma i Västgöta nation i min gamla lärdomsstad. Jag är upp över öronen hedrad över utmärkelsen och ska med glädje försöka leva upp till det som förväntas – allt beroende på min slavdrivande almanacka som alltför ofta säger att det *händer* sig vid den tiden.

Stort, stort tack och må Guds gränslösa omsorg omsluta Er alla!

Skarborgare berättar om barndom och uppväxt

I Skarborgs Akademi sitter 18 medlemmar, – precis som i den Svenska, och i den hittar man författare, forskare, konstnärer och andra kulturpersoner. Alla med rötter i Skaraborg. Detta län som nu mest liknar en relik i en region skapad av kläfingriga politiker utan historiesyn. Men Akademien slår vakt om Skarborgs historia och kultur. Det visar sig tydligt i den bok som årligen ges ut, årets upplaga heter *Samma grogrund* – olika blomning och ger nostalgiska tillbakablickar från några av medlemmarnas barndom och uppväxt och förklaringar till varför de blivit kulturpersonligheter av skilda slag.

Akademins preses heter Arne Zettersten, är professor emeritus och skriver lärt om hur han studerat de varianter av engelska som talas på olika öar. Han berättar också att han varit pionjär inom datorbaserad språkinläring.

De etablerade författarna Marianne Ahrne och Jan Mårtenson, hon från Falköping och han från Tidaholm berättar levande, dramatiskt och humoristiskt om sin barndom och hur de blev författare. Gemensamt för båda är att de är tacksamma för det stöd de fick av olika lärare som uppmuntrade deras skrivande. Ahrne hade en besvärlig barndom på många sätt, alkoholism och sinnessjukdom drabbade några släktingar men andra hjälpte henne och ställde upp för att ersätta de föräldrar som inte hade tid med henne.

Mårtenson hade en pappa som drack och fick en trasslig uppväxt. Men han började som journalist vid 15 års ålder och har varit anställd på tidningar i Norrköping, Örebro, Borås och Malmö. Han är övertygad om att denna karriär hjälpt honom att forma och finslipa språket i hans diktsamlingar.

Åsa Brandt är internationellt känd glaskonstnär, född i

SAMMA GROGRUND – OLIKA BLOMNING
Niklas Schiöler & Karl-Erik Tysk (red.)

Mariestad, och hon startade Europas första studioglashytta i Torshälla. Hon finns representerad på många av världens stora museer. Även hon är tacksam för de lärare hon haft. Den mest berömda är Stig Lindberg, den legendariske formgivaren på Gustavsberg. Han var hennes lärare på Konstfack och hon kommer i håg testunderna där som den bästa undervisningen.

Niklas Schiöler är specialist på Tomas Tranströmer och uppväxt i Falköping. Hans bidrag i boken är formad som en essä, där hans tankar kretsar kring döden, dikten och Mösseberg.

Bengt Knutsson är född på Källand, blev docent i semitiska språk och diplomat, både i Jerusalem och Istanbul. Hans grannar hade länge den uppfattningen att han skulle bli präst och snart komma till Sunnersberg och Strö för att predika. När detta inte hände på tio år förlorade en av hans grannar tålmodet och frågade med förtvivlan i rösten: – Hör du Bengt, när blir du egentligen fullärder? Grannen hade en dimmig föreställning både om hebreiska och arabiska och hade ingen aning om att doktorandstudier tog tid.

Ett bidrag i boken är skrivet av Sören Häggroth från Moholm som efter gymnasiet fortsatte på Stockholms Universitet. Efter en doktorsexamen hjälpte honom hans partibok att göra karriär på olika departement och han har hjälpt både Olof Palme och Göran Persson i deras regeringsbestyr.

Akademins sekreterare heter Karl-Erik Tysk och har varit präst i 40 år. Han tillbringade sin barndom på Vadsboslätten och fortsatte med studier i Uppsala, där han tenderade för Ingemar Hedenius. Dennes ateistiska budskap lockade honom under en kort period men han lät sig prästvigas. Ännu kan han ha kritiska synpunkter på Svenska Kyrkan, som han tycker ha förrirrat sig långt bort från sitt ursprung. Tysk har kvar sin Gudstro, men naturen, den andra stora drivkraften i hans liv, har blivit ett tydligare tecken på Guds närvaro än kyrkan. Tysk är en stor orkidékännare, har sett alla Sveriges orkidéer och skrivit en diktsamling, som han kallat Guckusko.

Årets bok från Skarborgs Akademin är välskriven och intressant med många tankvärda och humoristiska inslag. Böckerna har blivit en tradition och läsarna har gott hopp om att nästa års bok också blir läsvärd.

Tore Hartung

Böcker: **Samma grogrund – olika blomning**. Utgiven av Skarborgs Akademi, redaktörer Niklas Schiöler & Karl-Erik Tysk. 106 s

Brännvinsbranden och julminnen förr

Västgötajul

TANKELÄNKENS JULTIDNING 2014

83:e årg. Pris: 50 kr

Det var en grann anblick när brännvinsbolagets lager i Vara brann på aftonen den 9 december 1899. Alla deltog i släckningsarbetet med kraft och energi, inte minst damerna, och sedan blev det en alldeles speciell eftersläckning, berättas det.

Spritflaskorna exploderade tydligen i värmen och det påstås att folk låg i rännstenen och drack brännvin som runnit ut. Efteråt skall dessa törstsläckare ha hängts upp på staketet utanför grannhuset för att torka, om det nu var vattnet eller spriten som skulle dunsta bort.

Denna dramatik i annars så stillsamma Vara berättar Varakännaren Bengt Fåglefelt om i nya numret av Västgötajul, Tankelänkens jultidning som väl är den enda i sitt slag häromkring numera. Fast helt lugnt var samhället förstås inte, Bengt berättar om en rad stora bränder förra sekelskiftet och om den oro som rådde beträffande vattenbrist vid större bränder.

Ballonglandning

Hans berättelser bygger på Skara Tidning som ofta uppehåller sig vid försäkringsvärdena, brännvinsbolaget och några närliggande affärer värderades kring en halv miljon och det var nog massor av pengar på den tiden.

Bengt Fåglefelt berättar också om Andrés berömda ballonglandning utanför Vara, den som lever vidare i form av berömda konditoriet Nordpolen. Den skall inte ha varit någon nödlandning utan var helt planerad. Fast skall sanningen fram så landade ballongen inte i Vara utan några hundra meter in i Önums socken.

Hur många minns Svarte Rudolf från Sparlösa? Trodde just det, inte jag heller, men Rudolf Svensson var en av våra stora brottare och blev Europamästare och tog OS-guld i Amsterdam 1928 och i Los Angeles 1932, plus en massa annat. Det kan Tore Hartung berätta.

Denna alltid läsvärda jultidning är extra lockande i år med en rad inledande vårdikter. Det är ju nu vi behöver dem. Karl-Erik Tysk tar oss fram mot sommaren med en härlig hyllning till guckuskon, den spännande orkidé som man lättast hittar på Kinnekulle. Om ni undrar så betyder namnet gökens sko, men blomman förknippas också med både Afrodite och Jungfru Maria.

Julminnen

Nils Hjertén är en av flera som berättar julminnen, i hans fall från prästgården i Sävere. Bland annat nämner han hur familjen fick följa med pappa kyrkoherden på julandakt i ålderdomshemmet. Jag känner igen det, pappa var kantor, och även vi firade en första jul på hemmet. Riktigt illa gick det ett år när pappa var sjuk och jag fick spela. Fast de gamla var så glada att det var jul att de sjöng trots mitt orgelspel.

Som vanligt innehåller julskriften mängder av läsvärda artiklar av de mest skilda slag, men ett har de alla gemensamt. De berättar om våra bygder förr.

Hans Menzing

Västgötajul. Tankelänkens jultidning 2014. Redaktör: Johnny Hagberg. 38 sidor. Pris 50 kr.

Den gamla goda Medeltiden

Jan Westh

”med boken Den gamla goda medeltiden har Jan Westh åstadkommit en bok som är både folkbildande, lättläst och rolig. Njutbar och nyttig läsning för både unga och gamla.

Nov.2013

Ebbe Schön, docent, folklivsforskare

Boken ”Den gamla goda medeltiden” är en härlig historiebok som är både lättläst, överskådlig och intresseväckande. Westh har skrivit sin bok personligt och med glimten i ögat. Texten är trovärdig och de vackra illustrationerna lyfter fram tidsepoken i ljuset.

Dec.2013

Jan-Öjvind Swahn, docent, professor

Westh har på lite mer än 150 sidor, med fina illustrationer, lyckats skriva en spännande och humoristisk ”korthistoria” om medeltida historiska personligheter. Boken rekommenderas till läsning. Bo J Theutenberg, professor och ambassadör

Det är en bok som förmodligen kommer att öka intresset för historia/släktforskning – mycket lättläst med ett inslag av humoristiska och tänkvärda kommentarer från författaren.

Kan varmt rekommendera denna bok som belyser äldre tiders aristokrati och släktskap på ett enkelt sätt.

Dec. 2013

Dennis Karlsson, ordf. Tjörns släktforskare

Pris 160 kr plus porto 40 kr.

jan_westh@hotmail.se tel. 0705 143806